

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

СТЕШЕНКО ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 342.9:338.45:665

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ
НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ–2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник –

кандидат юридичних наук, доцент

Варивода Василь Іванович,

Національна академія внутрішніх справ,

професор кафедри поліцейської діяльності

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Джафарова Олена В'ячеславівна,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

завідувач кафедри адміністративної діяльності

кандидат юридичних наук, доцент

Могілевська Людмила Геннадіївна,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться 05 лютого 2026 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 05 січня 2026 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Андрій АНТОЩУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нафта й нафтопродукти посідають винятково важливе місце в сучасній системі суспільного виробництва й державного розвитку, залишаючись ключовим енергетичним ресурсом, без якого неможливе функціонування промисловості, транспорту, аграрного сектору та сфери послуг. Вони є не лише матеріальною основою енергетичної безпеки держави, а й важливим чинником макроекономічної стабільності, наповнення бюджету та реалізації стратегічних інтересів на національному й міжнародному рівнях. Коливання цін на нафту, перебої з постачанням або порушення сталості ринку безпосередньо впливають на рівень інфляції, конкурентоспроможність економіки та соціальну стабільність, що зумовлює посилену увагу держави до процесів, які відбуваються в цій сфері.

Ринок нафти й нафтопродуктів за своєю природою є складною багаторівневою системою, що охоплює видобуток, транспортування, переробку, зберігання та реалізацію енергоресурсів, а також тісно пов'язаний з питаннями екологічної безпеки, захисту конкуренції та публічних фінансів. Саме тому його функціонування не може ґрунтуватися виключно на механізмах вільного ринку. Держава змушена втручатися з метою забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами, недопущення зловживань монопольним становищем, гарантування якості та безпеки нафтопродуктів, а також виконання міжнародних зобов'язань у сфері енергетики. Таке втручання реалізують через систему правових норм, управлінських рішень і контрольних інструментів, що формують особливий режим правового регулювання цього ринку, а отже, важливим є створення ефективної системи адміністративно-правових засад функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, оскільки саме норми адміністративного права забезпечують організацію публічного управління в цій сфері, визначають повноваження органів виконавчої влади, встановлюють процедури ліцензування, нагляду та контролю, а також механізми притягнення до юридичної відповідальності за порушення встановлених правил.

Деякі проблемні питання, присвячені адміністративно-правовому регулюванню ринку нафти та нафтопродуктів, у своїх наукових працях розглядали: В. Б. Авер'янов, А. І. Берлач, О. В. Борисова, О. В. Виневецька, Г. І. Гайко, В. В. Галуцько, О. В. Джафарова, В. А. Євтушенко, О. В. Захарчук, В. К. Колпаков, О. Ф. Комісаров, О. В. Кузьменко, Ю. Р. Лозинський, І. С. Марченко, О. В. Митяй, В. І. Олефір, Р. Є. Опімах, І. Д. Пастух, М. П. Пихтін, О. А. Поліщук, М. С. Рахман, О. М. Світовий, Р. А. Сербин, В. С. Сивицький, А. О. Собакарь, О. Г. Стрельченко, В. В. Чуднов, В. С. Шаповал, П. Б. Юр'єва, Х. П. Ярмакі та ін. Утім, попри вагомий теоретичний доробок, брак комплексних досліджень, присвячених проблематиці адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, суттєво ускладнює формування цілісного наукового підходу до розуміння правової природи відповідних суспільних відносин, а наявні мають фрагментарний характер, зосереджуються на окремих економічних або техніко-правових аспектах і не враховують сучасних трансформацій енергетичного ринку, зумовлених євроінтеграційними процесами, воєнними викликами та необхідністю забезпечення енергетичної безпеки держави.

Крім того, чинне правове регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів вирізняється наявністю низки прогалин і суперечностей, зокрема у сфері ліцензування діяльності суб'єктів господарювання, державного контролю за якістю та обігом нафтопродуктів, ціноутворення, а також розмежування повноважень органів публічної адміністрації. Недоліки організаційного характеру, зокрема відсутність належної координації між контролюючими та регуляторними органами, недостатня прозорість адміністративних процедур й обмежена ефективність механізмів відповідальності створюють передумови для зловживань, тінізації ринку та порушення прав споживачів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, введеної в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021; Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179. Крім того, робота узгоджена з ключовими положеннями Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» від 21 квітня 2011 року № 3268-VI. Робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 3 лютого 2022 р. № 109), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2021–2025 рр..

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права 22 грудня 2015 року, протокол № 6.

Мета і задачі дослідження Мета дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації з'ясувати сутність і висвітлити особливості адміністративно-правових засад функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, на основі чого надати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства й відповідної правозастосовної практики.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у виконанні таких *задач*:

- визначити поняття та висвітлити сутність й особливості функціонування ринку нафти та нафтопродуктів на різних етапах розвитку України;
- встановити мету, завдання та функції правового регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів;
- схарактеризувати правові засади функціонування ринку нафти й нафтопродуктів та визначити серед них місце норм адміністративного права;
- сформулювати визначення поняття адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, окреслити його структуру;
- окреслити адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації державної політики щодо функціонування ринку нафти й нафтопродуктів;

- виокремити адміністративні процедури щодо функціонування ринку нафти й нафтопродуктів;

- розглянути рівні та напрями адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів;

- узагальнити зарубіжний досвід функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, опрацювати можливості його використання в Україні;

- запропонувати напрями вдосконалення адміністративного законодавства України щодо функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Методи дослідження. Основу дисертаційного дослідження становлять як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання. За допомогою *логіко-семантичного* й *аналітичного* методів вдалося визначити поняття, сутність й особливості функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України (підрозділ 1.1); удосконалити поняття адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 2.1), а також установити мету, завдання та функції державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів (підрозділ 1.2). Метод *документального аналізу* застосовано для характеристики правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 1.3). Висвітлити адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 2.3), окреслити структуру адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти й нафтопродуктів (підрозділ 2.1), систему суб'єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 2.2), а також з'ясувати рівні й напрями регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів (підрозділ 2.4) вдалося за допомогою *структурно-логічного* й *системно-функціонального* методів. Для того щоб узагальнити зарубіжний досвід функціонування ринку нафти і нафтопродуктів й опрацювати можливості його використання в Україні (підрозділ 3.1), використано *порівняльно-правовий* метод. Запропонувати напрями вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 3.2) вдалося за допомогою методів *моделювання* та *прогнозування*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб з'ясувати сутність й особливості адміністративно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері.

За результатами проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, у роботі:

вперше:

- систематизовано функції державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів крізь призму адміністративно-правового регулювання, у

зв'язку з чим обґрунтовано, що: а) безпекова функція реалізується через систему адміністративно-правових заходів, спрямованих на забезпечення енергетичної та екологічної безпеки, безперервності постачання нафти й нафтопродуктів, мінімізацію ризиків для національних інтересів; б) стабілізаційна функція втілюється шляхом застосування адміністративно-правових інструментів державного впливу, спрямованих на підтримання збалансованого функціонування ринку, запобігання кризовим явищам і коливанню цін, а також реагування на надзвичайні ситуації; в) нормативно-регуляторна функція полягає у формуванні та реалізації системи адміністративно-правових норм, які визначають порядок доступу суб'єктів господарювання до ринку, умови здійснення діяльності, процедури ліцензування, сертифікації, державного нагляду та контролю у сфері обігу нафти й нафтопродуктів; г) антимонопольна функція забезпечується за допомогою адміністративно-правових механізмів запобігання зловживанню монопольним становищем, обмеженню конкуренції та недобросовісній практиці на ринку, що сприяє захисту публічних інтересів і прав споживачів;

– сформульовано визначення поняття «адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів», яке запропоновано тлумачити як системну сукупність норм адміністративного законодавства й інших нормативно-правових актів, спрямованих на правове впорядкування стратегічно орієнтованої, планомірної та послідовної діяльності вповноважених органів державної влади. Зміст такої діяльності полягає в організації, координації та коригуванні процесів функціонування ринку нафти і нафтопродуктів з метою забезпечення його стабільності, законності й ефективності, зокрема шляхом застосування передбачених законодавством заходів адміністративного впливу й державного примусу. Реалізацію зазначених засад здійснюють з огляду на вимоги чинного законодавства України, пріоритети державної економічної та енергетичної політики, а також необхідність захисту публічних інтересів;

– здійснено класифікацію міжнародних документів, що утворюють систему правових засад функціонування ринку нафти й нафтопродуктів і є основою для формування відповідних адміністративно-правових засад на загальнодержавному рівні, які запропоновано поділити на три групи: 1) комплексні документи з питань стратегічного партнерства та розвитку в енергетичній сфері, видобутку та реалізації енергоресурсів; 2) акти з питань співробітництва між окремими державами й міжнародними організаціями; 3) документи, які містять стандарти і вимоги щодо діяльності суб'єктів на нафтовому ринку;

удосконалено:

– наукове розуміння державного управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів як діяльності держави (в особі уповноважених органів публічної адміністрації та їх посадових осіб) щодо формування та забезпечення необхідних умов для належної роботи відповідного ринку, а також впливу на його суб'єктів з метою корегування їхньої поведінки за допомогою різноманітних адміністративних важелів відповідно до наявних законодавчих вимог, стандартів і правил;

– теоретичний підхід щодо сутності адміністративних процедур, які наявні у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на основі чого зазначено, що за рахунок їх належного адміністративно-правового регулювання досягають створення необхідних умов законності господарської діяльності щодо видобування, транспортування, зберігання нафти, торгівлі нафтопродуктами, підтримання екологічної безпеки навколишнього середовища тощо;

– визначення повноважень Верховної Ради України в системі суб'єктів адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів: 1) окреслює головні напрями стратегічної діяльності держави з питань управління та регулювання сфери функціонування ринку нафтопродуктів; 2) формує законодавчу основу функціонування цього ринку, правового захисту надр, а також діяльності органів державної влади, які реалізують державну політику в зазначеній сфері; 3) проводить контроль виконання та дотримання норм законодавства, що регламентує порядок й особливості функціонування нафтового ринку через структурні комітети; 4) визначає обсяги державного бюджетного фінансування суб'єктів управління та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування необхідності прийняття стратегічного документа з питань економічної безпеки на найближчі роки, завданнями якого в межах порушеної в роботі проблематики, мають бути: 1) вивчення та нормативне впровадження позитивного зарубіжного досвіду технічної організації процесів видобування, транспортування, зберігання, переробки нафти, створення на основі цього нових стандартів і механізмів їх контролю; 2) актуалізація принципів і вимог до забезпечення екологічної безпеки процесів нафтовидобування та нафтопереробки, дотримання екологічних стандартів під час організації торгівлі нафтопродуктами; 3) активізація роботи правоохоронних органів щодо попередження, припинення та профілактики правопорушень, зокрема злочинів у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, притягнення осіб, які їх вчинили, до встановленої законом міри юридичної відповідальності; 4) посилення боротьби з корупційними виявами, передусім в аспекті роботи національних регуляторних органів, компетенція яких поширюється на ринок нафти й нафтопродуктів; підвищення прозорості ліцензійної та дозвільної діяльності на ринку нафти і нафтопродуктів;

– характеристика актів застосування права як елементів адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, які запропоновано розуміти як спеціальні, індивідуальні правові документи, що видають уповноважені державні суб'єкти з метою реалізації покладених на них законами та підзаконними нормативно-правовими актами повноважень у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів. У цих актах знаходять вияв офіційні, владні рішення зазначених суб'єктів з питань матеріально-технічного, кадрового, юридичного й іншого забезпечення своєї діяльності, проведення регуляторних заходів на ринку нафтопродуктів, організації міжвідомчої взаємодії тощо;

– положення, що на галузевому рівні регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів здійснюють центральні органи виконавчої влади, функціональна спеціалізація яких пов'язана з питаннями надрокористування та діяльності нафтового сектору, шляхом прийняття переважно регуляторних актів, спрямованих на врегулювання технічних аспектів видобутку, зберігання і транспортування нафти й нафтопродуктів, дотримання вимог безпеки, формування мінімальних запасів, організації аукціонного продажу, забезпечення безпеки об'єктів нафтотранспортування та здійснення контрольних заходів;

– наукові підходи до місця та ролі міжнародних організацій у забезпеченні функціонування глобального ринку нафти і нафтопродуктів: об'єднують країни-видобувачі нафти, які володіють критично великими обсягами запасів нафти та є її найбільшими експортерами; у межах діяльності відбувається діалог між експортерами й імпортерами нафти з приводу особливостей функціонування глобального ринку, ціноутворення, стандартизації видобутку нафти тощо; проводять моніторинг глобального ринку нафти і нафтопродуктів, що надає можливість визначати тенденції його розвитку та ризики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовують і можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретичних досліджень, присвячених адміністративно-правовим засадам функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (акт Національної академії внутрішніх справ від 19 листопада 2025 року № 554-нд);

– *освітньому процесі* – для підготовки підручників і навчальних матеріалів з дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право», «Фінансове право», «Екологічне право» (акт Національної академії внутрішніх справ від 19 листопада 2025 року № 553-оп);

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на науково-практичних конференціях і засіданнях круглого столу: «Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика» (Київ, 27 жовтня 2022 року); «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (Київ, 2 травня 2024 року); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (Київ, 6 грудня 2024 року); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (Київ, 5 червня 2025 року).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 10 публікаціях, серед яких шість – статті в наукових фахових періодичних виданнях (одна – у науковому періодичному виданні іншої держави), а також чотири тези доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з яких 197 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 209 найменування на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його мету й задачі, висвітлено наукову новизну отриманих результатів, теоретичне і практичне значення роботи, надано відомості про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» має три підрозділи.

У підрозділі 1.1 *«Поняття, сутність та особливості функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України»* надано законодавче тлумачення категорій «нафта» та «нафтопродукти», на основі чого виокремлено низку особливостей, серед яких такі: по-перше, нафта є важливою корисною копалиною, яка вирізняється високим рівнем складності видобування, що потребує проведення значної кількості спеціальних організаційно-технологічних процесів; по-друге, нафтопродукти для визначення такими, крім як фактичного походження від нафти, мають суворо відповідати нормативно встановленим стандартам і правилам; по-третє, нафта й нафтопродукти є товарною продукцією, а отже, можуть бути об'єктом товарно-грошового обігу в державі та світі.

Теоретичний підхід до тлумачення категорії «ринок» дав змогу констатувати, що ринок нафти і нафтопродуктів – це особлива система економічних, технологічних і регуляторних відносин, які виникають з приводу формування, руху й споживання сировини нафти та продуктів, а також її переробки на території України. Акцентовано, що ця сфера охоплює не лише торгівлю, а й весь ланцюг формування вартості на нафту та нафтопродукти, від імпорту й (обмеженого) видобутку нафти, її транспортування та переробки – до гуртової та роздрібної реалізації бензину, дизельного пального й інших нафтопродуктів кінцевим споживачам.

Здійснений аналіз дав змогу акцентувати, що державне управління та регулювання мають схожий, але не тотожний зміст. Зауважено, що такі категорії поєднуються між собою як частина й ціле, де управління – це організаційна діяльність держави в особі уповноважених державних органів щодо забезпечення необхідних умов життєдіяльності суспільства в окремих найважливіших, критичних сферах, нормальне функціонування яких безпосередньо позначається на добробуті кожного громадянина й відповідає інтересам країни загалом. Своєю чергою державне регулювання – це складова управління, у якій виражено безпосередній вплив держави за допомогою різноманітних адміністративних важелів на конкретні суспільні відносини та поведінку учасників останніх з метою впорядкування їхньої поведінки, захисту прав та інтересів, з огляду на поставлені управлінські завдання.

Здійснено аналіз норм чинного законодавства, яке регулює ринок нафти та нафтопродуктів. Сформовано авторський підхід до тлумачення поняття «функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України», а також окреслено особливості цієї наукової категорії.

У підрозділі 1.2 *«Мета, завдання та функції державної політики щодо функціонування ринку нафти і нафтопродуктів»* встановлено, що державна політика у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів – це стратегічно орієнтована,

планомірна, систематизована діяльність уповноважених органів державної влади, яка спрямована на організацію, координацію та корегування процесу функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, зокрема за допомогою використання інструментів державного примусу, з огляду на вимоги чинного законодавства України.

Акцентовано на тому, що мету й завдання державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів не закріплено в нормативно-правових документах. Це відкриває широкі можливості у формуванні авторського погляду на цю проблему, з огляду на особливість нафти як корисної копалини, а також специфіку ринку, де останню та продукти її переробки реалізують. Обґрунтовано, що мету державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів полягає у створенні необхідних правових, економічних, інституційних, адміністративних та інших умов, які забезпечать фінансово вигідне для держави функціонування цього ринку, а також сприятимуть вільній господарській діяльності фізичних і юридичних осіб у межах нього. Відповідно до окресленої мети сформульовано власне бачення щодо переліку завдань державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів.

Доведено, що функціями державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є: 1) безпекова, згідно з якою під час формування та реалізації державної політики функціонування ринку нафти й нафтопродуктів слід урахувати численні безпекові питання для того, щоб не допустити настання критичної матеріальної або фізичної шкоди; 2) стабілізаційна, сутність якої полягає в діяльності уповноважених суб'єктів із забезпечення стабільного функціонування ринку нафти та нафтопродуктів за рахунок формування умов готовності до надзвичайних економічних ситуацій, негативного впливу коливань міжнародного нафтового ринку, політичних або соціальних криз, а також інших ризиків; 3) нормативно-регуляторна функція, в аспекті якої держава в особі уповноважених суб'єктів забезпечує спрямування, корегування та координацію процесу функціонування ринку нафти й нафтопродуктів згідно зі своїми економічними, безпековими та іншими потребами за рахунок створення і юридичного оформлення правил, стандартів та вимог у сфері видобутку, транспортування, переробки нафти, торгівлі нафтопродуктами тощо; 4) антимонопольна – передбачає запровадження заходів та операцій, які спрямовано на недопущення монополії на ринку нафти й нафтопродуктів або мінімізацію негативного впливу монополістів на інших суб'єктів ринку та їх можливості досягати суб'єктивних економічних інтересів.

Зазначено, що саме мета, завдання та функції становлять зміст державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Загальним недоліком визначених категорій є відсутність їх нормативного регламенту в положеннях цільового Закону України «Про нафту і газ», а також суміжних документах, зокрема Кодексі України про надра.

У підрозділі 1.3 «Правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» акцентовано, що забезпечення ефективного функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є фактично неможливим без побудови належної системи нормативно-правових засад. Аргументовано, що система відповідних засад представлена значною кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили. У цьому контексті увагу зосереджено на Основному Законі – Конституції України.

Зауважено, що роль Конституції України як правової засади функціонування ринку нафти та нафтопродуктів полягає в таких аспектах: 1) Основний Закон встановлює особливий режим власності народу на надра та корисні копалини, зокрема нафту, що своєю чергою зумовлює специфіку її правового захисту; 2) визначає права та свободи громадян України у сфері користування надрами, а також управління ними через уповноважені органи влади; 3) Конституція закріплює правовий статус Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, а також низку інших суб'єктів публічної влади, які беруть участь у визначенні та проведенні державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів; 4) декларує засади екологічної безпеки, зокрема в нафтовидобувному секторі: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи»; 5) окреслює порядок імплементації та використання в Україні міжнародних договорів та угод у цій сфері.

Констатовано, що міжнародні нормативно-правові акти становлять вагому частину правових засад функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, адже саме їх положення регламентують: по-перше, розвиток цієї сфери соціально-економічних відносин за стандартами та правилами, встановленими на міжнародному рівні; по-друге, узгодження державної регуляторної політики на ринку нафти й нафтопродуктів зі стратегічними цінностями світового та європейського нафтового ринку; по-третє, співробітництво України з окремими державами та міжнародними організаціями в питаннях імпорту, експорту, транспортування, видобутку нафти/нафтопродуктів.

Зазначено, що саме закони є центральними джерелами регулювання ринку нафти та нафтопродуктів, адже вони регламентують більшість питань у зазначеній сфері, наприклад: визначають поняття, сутність й особливості нафти, нафтопродуктів, надр; окреслюють принципи, інституційні основи формування та проведення державної політики у сферах нафтовидобування, торгівлі нафтою і нафтопродуктами; закріплюють особливості транспортування цієї корисної копалини; визначають зміст і порядок реалізації окремих адміністративних інструментів забезпечення безпеки та законності в нафтовій галузі, проведення адміністративних процедур тощо.

Сформовано висновок, що, попри розгалуженість нормативно-правового матеріалу, досліджувана система правових засад не позбавлена й певних недоліків, зокрема недостатньо врегульованим є порядок формування та реалізації державної політики в цій сфері, а також процедури забезпечення функціонування такого ринку.

Розділ 2 «Адміністративно-правовий механізм регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» має чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та структура адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів»* визначено, що управління та регулювання органами державної влади ринку нафти і нафтопродуктів мають складний та багатоаспектний характер, реалізація їх передбачає використання спеціального інструментарію, що об'єднано поняттям «механізм». Останній, з огляду на специфіку досліджуваної проблеми, має адміністративно-правовий зміст, чим зумовлено його концептуальні та структурні особливості.

На підставі аналізу наукових поглядів учених стосовно тлумачення категорій «механізм», «правовий механізм» й «адміністративно-правовий механізм» зазначено,

що останній дослідники тлумачать по-різному, передусім у частині притаманних йому структурних елементів. Зокрема, відмінності пов'язані із: а) фактичною відсутністю загальної концепції розуміння сутності категорії; б) адаптацією її ознак і змісту до об'єктів та сфер, в аспекті яких вона відображається. Виокремлено загальні особливості адміністративно-правового механізму, до яких віднесено такі: по-перше, уніфікує та систематизує державне управління, регулювання в певній сфері суспільного життя; по-друге, має високий ступінь нормативної урегульованості, формальної визначеності; по-третє, має елементи різного значення; по-четверте, адміністративно-правовий механізм спрямовано на досягнення особливого юридичного результату: а) забезпечення правильного (з позицій законодавства України) функціонування певної сфери суспільних відносин; б) створення безперешкодних можливостей фізичних і юридичних осіб користуватися своїми правами й виконувати покладені на них юридичні обов'язки; в) досягнення державою своїх інтересів у певній галузі без шкоди правам і свободам суспільства.

Визначено елементи відповідного адміністративно-правового механізму. Акцентовано, що суб'єкти державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це сукупність спеціально уповноважених органів державної влади, частина або весь комплекс завдань і функцій яких пов'язаний з реалізацією державного управління та/або регулюванням сфери функціонування досліджуваної галузі. Обґрунтовано, що підзаконна правотворчість (правотворча діяльність) суб'єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це процес створення та забезпечення виконання підзаконних нормативно-правових документів, що уточнюють, конкретизують і деталізують положення законодавства в галузі функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, урегульовують окремі операційні моменти здійснення державного управління та регулювання відповідною сферою. Зазначено, що акти застосування права в межах порушеної в роботі проблематики – це спеціальні, індивідуальні правові документи, які видають уповноважені державні суб'єкти з метою реалізації покладених на них законами й підзаконними актами повноважень у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. З'ясовано, що адміністративно-правові методи регулювання ринку нафти й нафтопродуктів – це сукупність інструментів і засобів, які використовують спеціально уповноважені суб'єкти, що орієнтовані на координацію і спрямування роботи відповідного ринку, забезпечення відповідності діяльності його учасників згідно з вимогами національного законодавства в цій сфері.

У підрозділі 2.2 «Система суб'єктів державної політики щодо функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» схарактеризовано діяльність вищих органів державної влади, зокрема встановлено, що Парламент у системі суб'єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів: 1) окреслює головні напрями стратегічної діяльності держави з питань управління та регулювання сфери функціонування ринку нафтопродуктів; 2) формує законодавчу основу функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, правового захисту надр, а також діяльності органів державної влади, які реалізують державну політику в зазначеній сфері; 3) у межах повноважень через структурні Комітети проводить контроль виконання та дотримання норм законодавства, що регламентує порядок й особливості

функціонування нафтового ринку; 4) визначає обсяги державного бюджетного фінансування суб'єктів управління та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів.

Увагу зосереджено на тому, що Кабінет Міністрів України є відповідальним за проведення політики у сфері функціонування ринку нафтопродуктів на основі напрямів, які окреслені Парламентом. Крім того, Уряд: 1) організовує та координує діяльність органів виконавчої влади, зокрема в частині регулювання ринку нафти і нафтопродуктів; 2) формує підзаконні юридичні засади функціонування ринку нафти та нафтопродуктів; 3) розроблює, затверджує та видає загальнодержавні плани, концепції та інші схожі документи на виконання програм розвитку ринку; 4) здійснює стандартизацію та нормування діяльності учасників ринку.

Виокремлено роль Національної поліції України, яка у своїй діяльності забезпечує безпеку транспортування нафти, а також Антимонопольного комітету, завдання та функції якого спрямовано на створення здорової конкуренції на ринку нафти і нафтопродуктів.

У підрозділі 2.3 «Адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» здійснено аналіз наукових поглядів щодо тлумачення категорій «процедура», «правова процедура» й «адміністративно-правова процедура». Встановлено, що адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначений адміністративним законодавством України порядок здійснення уповноваженими суб'єктами публічної влади дій та операцій, спрямованих на регулювання публічно-правових відносин щодо забезпечення прав, свобод, законних інтересів та/або виконання визначених обов'язків учасниками ринку нафти й нафтопродуктів. Окреслено коло відповідних процедур, до яких віднесено: ліцензування, надання дозволів, процедури оцінки впливу на довкілля. Схарактеризовано кожен з виокремлених процедур.

Узагальнено, що адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це категорія, яка відображає та характеризує практичну діяльність держави (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб), спрямовану передусім на забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників відповідного ринку. Через реалізацію цих процедур досягають створення необхідних умов законності господарської діяльності щодо видобування, транспортування, зберігання нафти, торгівлі нафтопродуктами, підтримання екологічної безпеки навколишнього середовища тощо. Зазначено, що застосування досліджуваних адміністративних процедур завжди має юридичний результат у вигляді офіційного, формального, індивідуального рішення уповноваженого державного органу, яким обґрунтовано його позицію з приводу конкретного питання, пов'язаного з діяльністю учасників цього ринку.

У підрозділі 2.4 «Рівні та напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» зауважено, що рівні є однією з ключових характеристик структури державного регулювання. Досліджуючи особливості його вияву в різних сферах суспільної діяльності, науковці констатують різноманітність змісту й завдань регуляторних процесів, а також відмінності в їх застосуванні суб'єктами публічної влади, наділеними різним обсягом повноважень. Саме це різноманіття становить концептуальну основу виокремлення рівнів державного регулювання, зокрема досліджуваної сфери суспільного життя.

Доведено, що на загальнодержавному рівні регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів центральне місце посідають вищі органи державної влади, які беруть участь у визначенні напрямів і реалізації державної політики в різних сферах суспільного життя, а також відповідають за прийняття комплексних рішень, спрямованих на координацію та спрямування економічних, адміністративних та інших процесів.

Зауважено, що на галузевому рівні регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів реалізується діяльність центральних органів виконавчої влади, функціональна спеціалізація яких стосується безпосередньо питань надрокористування та функціонування ринку нафти й нафтопродуктів. На цьому рівні приймають переважно регуляторні акти відповідних міністерств, які стосуються технічних питань діяльності в нафтовому секторі, а саме: видобутку, зберігання, транспортування нафти і нафтопродуктів; дотримання правил пожежної та іншої безпеки під час роботи на відповідних об'єктах; особливостей юридичного узгодження та оформлення операцій із формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів; затвердження складу комісій, груп та інших колегіальних органів, які забезпечують аукціонний продаж нафти, безпеку на об'єктах нафтотранспортування; організації та проведення контрольних заходів щодо об'єктів нафтовидобування тощо.

Останнім є локальний рівень, на якому діяльність уповноважених суб'єктів державної влади спрямовується щодо окремих територій, де розташовані нафтогазоносні надра, а також підприємств, установ, організацій, які здійснюють нафтовидобування.

Зазначено, що на кожному з цих рівнів здійснюють регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів за такими напрямками: адміністративний, економічний та соціальний. Схарактеризовано кожен з виокремлених напрямів.

Розділ 3 «Напрями вдосконалення правового регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» містить два підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Зарубіжний досвід функціонування ринку нафти і нафтопродуктів та можливості його використання в Україні» обґрунтовано важливість вивчення зарубіжного досвіду функціонування ринку нафти й нафтопродуктів.

Здійснений у підрозділі аналіз дав змогу дійти висновку, що ринок нафти і нафтопродуктів в умовах сьогодення має глобальний характер, а його розвиток забезпечують колегіальними рішеннями таких міжнародних організацій, як Організація країн – експортерів нафти, Міжнародне енергетичне агентство, Міжнародний енергетичний форум. Засвідчено важливу роль міжнародних організацій у забезпеченні функціонування глобального ринку нафти і нафтопродуктів (зокрема ОПЕК і МЕФ): по-перше, ці організації об'єднують передусім країни-видобувачі нафти, які мають критично великі обсяги запасів нафти та є її найбільшими експортерами; по-друге, у межах діяльності цих організацій відбувається діалог між експортерами й імпортерами нафти з приводу особливостей функціонування глобального ринку, ціноутворення, стандартизації видобутку нафти тощо; по-третє, міжнародні організації на підставі широкої та різновекторної

взаємодії з державами провадять моніторинг глобального ринку нафти й нафтопродуктів, що надає можливість визначати тенденції його розвитку, ризику тощо.

Узагальнено зарубіжний досвід функціонування та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів США, Канади, Венесуели, Республіки Казахстан й Азербайджанської Республіки. Акцентовано, що кожна окрема країна має індивідуальний підхід до організації функціонування цього ринку, що обумовлено історичними факторами економічного розвитку, внутрішньополітичними процесами, рівнем демократії, транснаціональними зв'язками тощо. В одних державах уніфіковано законодавство про нафту та процеси її видобутку, здійснено націоналізацію процесів торгівлі нафтопродуктами, сформовано розгалужений інституційний механізм регулювання, в інших – активне залучення зарубіжних інвестицій у нафтовий сектор, надання свободи регіональним органам у регулюванні процесів видобування нафти та її переробки, мінімальний нормативний регламент зазначених процесів тощо.

Запропоновано авторський підхід до можливостей використання відповідного зарубіжного досвіду в українських правових, соціальних, економічних, політичних і безпекових реаліях.

У підрозділі 3.2 *«Напрями вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів»* зазначено, що ні на законодавчому, ні на теоретичному рівні не сформовано єдиного бачення щодо напрямів удосконалення адміністративного законодавства України стосовно регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів. Водночас є низка стратегічно орієнтованих документів, які дотично стосуються цього питання. У них виражено засади державної економічної політики, які потребують актуалізації. Детально розглянуто такі документи: Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року (2021 року), Національну економічну стратегію на період до 2030 року (2021).

Акцентовано на необхідності прийняття нового стратегічного документа з питань економічної безпеки на найближчі декілька років, де питанням функціонування ринку нафти і нафтопродуктів присвячено безпосередню увагу. Аргументовано, що завдання відповідної Стратегії мають охоплювати: 1) вивчення та нормативне впровадження позитивного зарубіжного досвіду щодо технічної організації процесів видобування, транспортування, зберігання, переробки нафти, створення на основі цього нових стандартів і механізмів їх контролю; 2) актуалізацію принципів і вимог до забезпечення екологічної безпеки процесів нафтовидобування та нафтопереробки; дотримання екологічних стандартів під час організації торгівлі нафтопродуктами; 3) активізацію роботи правоохоронних органів щодо попередження, припинення та профілактики правопорушень, зокрема злочинів у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, притягнення осіб, які їх вчинили, до встановленої законом юридичної відповідальності; 4) посилення боротьби з корупційними виявами, передусім в аспекті діяльності національних регуляторних органів, компетенція яких поширюється на ринок нафти і нафтопродуктів; 5) підвищення прозорості ліцензійної та дозвільної діяльності на ринку нафти й нафтопродуктів.

Проаналізовано Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року», на основі чого зазначено, що його перевагою є пріоритизація питань видобутку нафтової сировини за рахунок поглиблення розробки національної ресурсної бази. Документ висвітлює чимало актуальних проблем, передусім технічного значення пов'язаних із виконанням поставленої мети, визначає конкретні кроки їх подолання та прогнозує очікувані результати. Попри нібито досконалість визначеної Законом Програми, у положеннях останньої не закріплено механізм державного контролю процесу її виконання, що зумовлює декларативний характер документа. Зазначене потребує вирішення шляхом доповнення Закону окремим розділом із чітким переліком уповноважених владних суб'єктів, які контролюватимуть усі етапи реалізації програми й матимуть «стимулятивні» повноваження. Лише за рахунок такого підходу можна досягти позитивного виконання Програми та підвищення рівня видобутку нафти в державі.

Констатовано, що функціонування ринку нафти і нафтопродуктів регламентовано низкою нормативно-правових актів, загальним недоліком яких є відсутність чіткого визначення змісту, завдань, функцій та інших практичних аспектів державної політики в цій сфері. Фактично стратегічна діяльність держави в досліджуваному контексті акумулюється в положеннях, що регламентують державне управління та регулювання нафтогазового сектору. Тому наступний напрям удосконалення адміністративного законодавства України, що регламентує функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, передбачає об'єднання та закріплення положень, які визначають зміст і механізм державної політики в зазначеній сфері в окремому підрозділі Закону України «Про нафту і газ».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало у визначенні сутності, змісту й особливостей адміністративно-правового механізму регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на підставі чого надано пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства й відповідної правозастосовної практики. За результатами здійсненого дослідження сформульовано такі висновки:

1. Сформульовано дефініцію поняття функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, яке визначено як системно організований процес взаємодії економічних, правових й інституційних механізмів, у межах якого суб'єкти господарювання та держава здійснюють видобуток, переробку, транспортування, зберігання та обіг нафти й нафтопродуктів, забезпечуючи реалізацію публічних і приватних інтересів, стабільність ринкових відносин, енергетичну безпеку й економічну ефективність.

Виокремлено особливості функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, зокрема такі: по-перше, охоплює діяльність із видобутку нафти, що є частиною національних надр, віднесених до власності українського народу та щодо яких діє особливий режим правового захисту; по-друге, цей ринок є предметом державного управління та регулювання, що виражено в широкій системі адміністративних

важелів впливу на нього; по-третє, має значний економічний ефект і значення, що полягає у: а) взаємозв'язку національного ринку нафти та нафтопродуктів із глобальним ринком, а також коливаннями у світовій енергетичній політиці, глобальними цінами на енергоресурси, економічними й іншими кризовими явищами тощо; б) впливі стану економіки, а також державного ладу на ефективність ринку; в) отриманні надприбутків як для суб'єктів торгівлі відповідною продукцією, так і для держави загалом у вигляді податкових надходжень з торгових операцій.

2. Доведено, що мета державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів полягає у створенні необхідних правових, економічних, інституційних, адміністративних та інших умов, які забезпечать фінансово вигідне для держави функціонування цього ринку, а також сприятимуть вільній господарській діяльності фізичних і юридичних осіб у межах нього.

Обґрунтовано, що завданнями державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є: організація неухильного дотримання вимог принципу законності всіма без винятку суб'єктами ринку, а також слідування міжнародним і національним стандартам видобутку, транспортування, постачання, переробки нафти; створення умов для дотримання визначених законодавством правил екологічної безпеки в межах усіх процесів, пов'язаних із видобутком і торгівлею нафтою, а також продуктами її переробки; забезпечення енергетичної безпеки держави за рахунок стратегічного планування розвитку ринку нафти й нафтопродуктів, формування мінімальних запасів цієї продукції, забезпечення безперешкодного доступу до неї національного господарського сектору; підтримання добросовісної конкуренції, а також недопущення монополізму окремих суб'єктів, які використовують свої фінансові можливості для зловживань і протиправного тиску на інших учасників ринку; захист прав кінцевих споживачів продуктів нафтопереробки за рахунок моніторингу та контролю процесів виготовлення останніх, якості, ціноутворення тощо; стимулювання видобутку нафти та виготовлення нафтопродуктів національними суб'єктами господарювання за рахунок дотацій, субсидій, інвестицій та інших економічних важелів; створення та вдосконалення взаємодії між державою та приватним сектором за принципом діалогу з питань планування розвитку ринку нафти й нафтопродуктів, оперативного реагування на наявні проблеми його функціонування, обсягів й інтенсивності державного впливу на суб'єктів ринку; дослідження та імплементація зарубіжного досвіду координування та організації функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів у цій сфері, передусім стандартів і норм Європейського Союзу.

Акцентовано, що окреслені вище завдання обумовлюють перелік функцій державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, до яких віднесено: 1) безпекову; 2) стабілізаційну; 3) антимонопольну; 4) нормативно-регуляторну тощо.

3. Узагальнено, що функціонування ринку нафти та нафтопродуктів ґрунтується на багаторівневій системі правових засад, яку становлять Конституція України, а також міжнародні, законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти. Завдяки широкому колу таких нормативно-правових актів досягають цілісності правового регулювання масиву суспільно-правових відносин, які виникають у

досліджуваній сфері. Наявна система правових засад сприяє розвитку та функціонуванню ринку нафти й нафтопродуктів у міжнародній парадигмі, забезпеченню в його функціонуванні прав та інтересів як держави, так і суспільства. Водночас зазначено, що така система правових засад не позбавлена й певних недоліків, зокрема недостатньо врегульованим є порядок формування та реалізації державної політики в цій сфері. Крім того, недостатньо висвітленими є процедури забезпечення функціонування цього ринку.

4. Встановлено, що адміністративно-правовий механізм функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначена нормами чинного законодавства система юридичних, інституційних, організаційних, регуляторних елементів, які уніфікують і систематизують діяльність держави щодо регулювання й управління сферою функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, забезпечуючи правомірність його функціонування, державний та суспільний інтерес, а також безперешкодне користування учасниками ринку своїми правами та виконання юридичних обов'язків.

Обґрунтовано, що структурними елементами цього механізму є: 1) суб'єкти формування та реалізації державної політики в досліджуваній галузі; 2) правотворча діяльність (зокрема підзаконна) суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; 3) акти застосування права; 4) адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; 5) адміністративно-правові методи регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів.

5. Аргументовано, що система суб'єктів реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів має розгалужену структуру, охоплює декілька груп державних органів. Першу становлять вищі органи законодавчої та виконавчої влади: Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, які визначають напрями й нормативно-правову основу державної політики; організовують її проведення і державне фінансування; забезпечують загальнодержавну стандартизацію та нормування діяльності учасників ринку. Другу групу становлять центральні органи виконавчої влади, підпорядковані Кабінету Міністрів України, які забезпечують формування та реалізацію окремих складових державної політики функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, регулювання відповідних сфер суспільно-правових відносин, а саме: а) Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства – відповідає за формування та реалізацію державної політики в галузі надрокористування; забезпечує охорону надр, а також відповідність вимогам екологічної безпеки процесів видобутку корисних копалин; захист навколишнього природного середовища; контроль кількості нафтових родовищ тощо; б) Міністерство енергетики України – формує та реалізує державну політику в галузі нафтогазовидобування; в) Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, – проводить державне регулювання, моніторинг і контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сфері нафтовидобування та переробки нафти. Акцентовано, що державним органом зі спеціальним статусом у системі досліджуваних суб'єктів є Антимонопольний комітет, завдання та функції якого спрямовано на створення атмосфери здорової конкуренції на ринку нафти й нафтопродуктів.

6. З'ясовано, що адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначений адміністративним законодавством України порядок здійснення уповноваженими суб'єктами публічної влади дій та операцій, спрямованих на регулювання публічно-правових відносин щодо забезпечення прав, свобод, законних інтересів та/або виконання визначених обов'язків учасниками ринку нафти і нафтопродуктів. До переліку відповідних процедур віднесено: ліцензування, надання дозволів, процедури оцінювання впливу на довкілля.

7. Доведено, що державне регулювання ринку нафти й нафтопродуктів здійснюють на трьох рівнях: загальнодержавному, галузевому та локальному (об'єктному). На кожному з них діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади відбувається за такими напрямками: 1) адміністративний, який передбачає публічно-владний вплив уповноважених державних органів на учасників ринку нафти і нафтопродуктів з метою забезпечення законності та правомірності їх діяльності, відповідності останньої інтересам як суспільства, так і держави; 2) економічний, у межах якого діяльність уповноважених суб'єктів спрямовується на забезпечення його фінансово-економічної користі для держави, запобігання тінізації отриманих прибутків, а також виникнення монополізму, який порушує рівність учасників через тарифікацію, ціноутворення, адміністрування податків, оперативне реагування на порушення економічної конкуренції тощо; 3) соціальний напрям, наявність якого обумовлена тим, що розроблення нафтових родовищ, транспортування нафти, її зберігання, подальше перероблення та торгівля продуктами переробки становлять суттєві ризики для життя та здоров'я людей, передусім тих, які реалізують ці процеси, а також навколишнього природного середовища внаслідок викидів, появи нафтошлаків тощо.

8. Визначено переваги зарубіжного досвіду функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, які доцільно використати в Україні: *по-перше*, слід систематизувати національне законодавство, уточнити його положення з питань регулювання нафтового ринку в частині визначення умов його функціонування, а також чіткого переліку суб'єктів, які координують і спрямовують функціонування останнього. Акцентовано, що важливо забезпечити закріплення цих аспектів саме в законах, що посилять гарантованість їх належного виконання; *по-друге*, необхідно переосмислити інституційну систему регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів за «компактним» взірцем, тобто зменшити кількість регуляторних органів і сконцентрувати повноваження в межах якогось конкретного публічного відомства; *по-третє*, важливо активізувати науково-дослідні й інноваційні процеси розвитку ринку нафти та нафтопродуктів з метою вдосконалення застарілих методик і стандартів переробки й видобутку нафти, які впливають на ефективність ринку та його економічні показники; *по-четверте*, слід розробити та забезпечити реалізацію програм обміну досвідом між Україною й державами, які мають вагому частку в глобальному нафтовому ринку, передусім у питаннях регулювання функціонування останнього.

9. З метою вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів запропоновано:

– розробити та прийняти новий стратегічний документ з питань економічної безпеки на найближчі роки, де питанням функціонування ринку нафти і

нафтопродуктів буде присвячено безпосередню увагу. У цьому контексті завдання стратегії мають передбачати: 1) вивчення та нормативне впровадження позитивного зарубіжного досвіду щодо технічної організації процесів видобування, транспортування, зберігання, переробки нафти, створення на основі цього нових стандартів і механізмів їх контролю; 2) актуалізацію принципів та вимог до забезпечення екологічної безпеки процесів нафтовидобування та нафтопереробки, дотримання екологічних стандартів під час організації торгівлі нафтопродуктами; 3) активізацію діяльності правоохоронних органів щодо попередження, припинення та профілактики правопорушень, зокрема злочинів у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, притягнення осіб, які їх вчинили, до встановленої законом юридичної відповідальності; 4) посилення боротьби з корупційними виявами, передусім в аспекті діяльності національних регуляторних органів, компетенція яких поширюється на ринок нафти і нафтопродуктів; підвищення прозорості ліцензійної та дозвільної діяльності на ринку нафти і нафтопродуктів;

– доповнити Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» окремим розділом, що визначатиме чіткий перелік уповноважених владних суб'єктів, які контролюватимуть усі етапи реалізації програми й матимуть «стимулятивні» повноваження;

– включити в положення Національної економічної стратегії на період до 2030 року: 1) додаткові цільові орієнтири розвитку економіки у вигляді зарубіжних інвестицій саме у сфері нафтовидобування та переробки нафти; 2) необхідність й обов'язковість розроблення та імплементації нових механізмів захисту зарубіжних інвестицій, а також виявлення та оперативного реагування на порушення прав і свобод інвесторів, передусім значною корупційною складовою економічної сфери;

– забезпечити систематизацію адміністративного законодавства України, що врегульовує функціонування ринку нафти й нафтопродуктів у розрізі об'єднання та закріплення положень, які визначають зміст і механізм державної політики в цій сфері в окремому підрозділі Закону України «Про нафту і газ»;

– здійснити централізацію системи державного управління та регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів у межах єдиного спеціально уповноваженого органу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Стешенко В. О. Поняття адміністративних процедур реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2024. № 1. Т. 2. С. 175–179. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.29>

2. Стешенко В. О. Міжнародно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Право та державне управління*. 2025. № 1. С. 498–503. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.69>

3. Стешенко В. О. Рівні адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 703–705. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/169>

4. Стешенко В. Поняття та характеристика адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2025. № 2 (70). С. 237–241. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.2.36>

5. Стешенко В. О. Сутність державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 5. С. 202–207.

6. Steshenko V. The concept of the Ukrainian oil and petroleum products market and the process of its functioning. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 5. P. 48–53.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Стешенко В. О. Напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика* : матеріали круглого столу (Київ, 27 жовт. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 40–42.

8. Стешенко В. О. Закони в системі правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 324–326.

9. Стешенко В. О. Щодо визначення змісту державного управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 62–64.

10. Стешенко В. О. Конституція як правова засада функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 24–26.

АНОТАЦІЯ

Стешенко В. О. Адміністративно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність і висвітлити особливості адміністративно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на основі чого надано пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого регулюють суспільні відносини в досліджуваній сфері суспільного життя.

Визначено поняття, окреслено сутність й особливості функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України. Встановлено мету, завдання та функції державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів. Схарактеризовано правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, удосконалено поняття та розглянуто структуру адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Окреслено систему суб'єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, досліджено адміністративні процедури реалізації його функціонування. З'ясовано рівні та напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Узагальнено зарубіжний досвід у цій сфері, проаналізовано можливості його використання в Україні. Запропоновано напрями вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Ключові слова: нафта, нафтопродукти, державна політика, адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правове регулювання, адміністративне законодавство, адміністративні процедури, публічне адміністрування, зарубіжний досвід.

SUMMARY

Steshenko V. O. Administrative and legal principles of the functioning of the oil and oil products market. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 «Administrative law and process; financial law; information law». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation research presents a theoretical generalisation and a new solution to the scientific problem, which consisted in clarifying the essence and revealing the peculiarities of the administrative and legal foundations of the functioning of the oil and petroleum products market, on the basis of which proposals and recommendations aimed at improving administrative legislation whose norms regulate social relations in the studied sphere of public life.

It has been established that state management and regulation of the oil and petroleum products market is the activity of the state (represented by authorised state bodies and their officials) to create and ensure the necessary conditions for the proper functioning of the relevant market, as well as influencing its participants in order to adjust their behaviour using various administrative levers in accordance with existing legislative requirements, standards and rules.

It has been noted that state policy in the field of the oil and petroleum products market is a strategically oriented, planned, systematic activity of authorised state authorities aimed at organising, coordinating and adjusting the functioning of the oil and petroleum products market, including through the use of state coercive instruments, taking into account the requirements of the current legislation of Ukraine.

The importance of the stabilising function of state policy in the functioning of the oil and petroleum products market was emphasised, the essence of which lies in the activities of authorised entities to ensure the stable functioning of the oil and petroleum products market by creating conditions of preparedness for emergency economic situations, the negative

impact of fluctuations in the international oil market, political or social crises, and other risks.

It was noted that laws are the central sources of regulation of the functioning of the oil and petroleum products market, since it is these legal documents that regulate most issues in this area, for example: they define the concept, essence and characteristics of oil, petroleum products and subsoil resources; outline the principles and institutional foundations for the formation and implementation of state policy in the areas of oil production and trade in oil and petroleum products; establish the characteristics of the transportation of this mineral resource; and highlight the content and procedure for the implementation of individual administrative instruments to ensure security and legality in the oil industry, the conduct of administrative procedures, and so on.

It is emphasised that the Parliament, as part of the system of state policy actors in the field of oil and petroleum products market functioning: 1) outlines the main directions of the state's strategic activities in the field of management and regulation of the petroleum products market; 2) forms the legislative basis for the functioning of this market, the legal protection of subsoil resources, as well as the activities of state authorities that implement state policy in this sphere; 3) within the limits of its powers, through structural committees, monitors the implementation of and compliance with legislation regulating the procedure and specifics of the oil market; 4) determines the amount of state budget funding for entities managing and regulating the oil and petroleum products market.

It should be noted that the acts of application of law within the framework of the issues raised in the work are special, individual legal documents issued by authorised state entities for the purpose of implementing the powers vested in them by laws and subordinate regulatory legal acts in the sphere of the functioning of the oil and petroleum products market. These acts reflect the official, authoritative decisions of these entities on issues of material, technical, personnel, legal and other support for their activities, the implementation of regulatory measures in the petroleum products market, the organisation of interdepartmental cooperation, and so on.

The extremely important role of international organisations in ensuring the functioning of the global oil and petroleum products market has been noted. Their significance lies in the following: firstly, these organisations primarily bring together oil-producing countries that have critically large oil reserves and are its largest exporters; secondly, within the framework of these organisations, a dialogue takes place between oil exporters and importers on the specifics of the global market, pricing, standardisation of oil production, etc.; Thirdly, international organisations monitor the global market for oil and petroleum products on the basis of broad and multi-vector cooperation with states, which makes it possible to identify trends in its development, risks, etc.

Keywords: market, oil, oil products, goal, tasks, functions, state policy, legal principles, administrative and legal mechanism, legal regulation, system, subjects, administrative procedures, levels, directions, foreign experience, improvement, administrative legislation.